

Πανδημίες του Κεφαλαίου



(κολλάζ Sherry Millner, Μάρτιος 2020)

Είναι δύσκολο να γράψει κανείς ένα τέτοιο κείμενο. Στο σημερινό πλαίσιο, όπου ο κορωναιϊός έχει καταστρέψει –ή απειλεί να το κάνει σύντομα– τις συνθήκες διαβίωσης πολλών από εμάς, το μόνο που θέλει κανείς είναι να βγει έξω και να πυρπολήσει τα πάντα, φορώντας μάσκα αν χρειαστεί. Του αξίζει. Εάν η οικονομία είναι ανώτερη από τη ζωή μας, είναι λογικό να αναβάλλουμε μέχρι την τελευταία στιγμή να λάβουμε μέτρα συγκράτησης του ιού, μέχρις ότου η πανδημία να είναι πλέον αναπόφευκτη. Αναμενόμενο είναι ότι, όταν η μετάδοση δεν μπορεί πλέον να σταματήσει και η παραγωγή και διανομή των αγαθών πρέπει να διαταραχθεί –κατά το ελάχιστο δυνατό–, εμείς θα είμαστε αυτοί που θα απολυθούν, αυτοί που θα αναγκαστούν να εργαστούν, να κλειστούν στις φυλακές και στα κέντρα κράτησης μεταναστών, αυτοί που θα πρέπει να επιλέξουν μεταξύ της ασθένειας και της μόλυνσης των αγαπημένων τους ή του θανάτου από πείνα σε καραντίνα. Σε όλα αυτά προστίθενται οι εθνικές ζητωκραυγές και η έκκληση για εθνική ενότητα, η κοινωνική πειθάρχηση ως μάντρα των δημίων, οι έπαινοι για τον καλό πολίτη ο οποίος σκύβει το κεφάλι και σωπαίνει. Το μόνο που θέλεις σε τέτοιες στιγμές είναι να καούν τα πάντα.

Κι ο θυμός αυτός είναι απαραίτητος. Όμως επίσης είναι απαραίτητη και η καλή κατανόηση του γιατί συμβαίνουν όλ' αυτά: καλύτερη κατανόηση για να αγωνιστούμε καλύτερα, για να καταπολεμήσουμε την ίδια τη ρίζα του προβλήματος. Έτσι ώστε, όταν τα πάντα εκραγούν

και η ατομική οργή γίνει συλλογική δύναμη, να ξέρουμε πώς να χρησιμοποιήσουμε αυτόν τον θυμό, για να τελειώνουμε επιτέλους, χωρίς παραμύθια, χωρίς παρακάμψεις, με τούτη την κοινωνία της δυστυχίας.

Ο ιός δεν είναι απλώς ένας ιός

Εξαρχής, η σχέση του καπιταλισμού με τη φύση (ανθρώπινη και μη) υπήρξε η ιστορία μιας ατελείωτης καταστροφής. Αυτή είναι η λογική της κοινωνίας που οργανώνεται μέσω εμπορικών συναλλαγών. Είναι η υπαρξιακή συνθήκη του εμπορεύματος, όπου οι υλικές και φυσικές του πτυχές δεν έχουν σημασία, παρά μόνο η δυνατότητα απόκτησης κέρδους από αυτό. Σε μια εμπορευματική κοινωνία, όλα τα αγαθά του πλανήτη υποτάσσονται στη λειτουργία αυτής της τυφλής και αυτόματης μηχανής: η μη ανθρώπινη φύση δεν είναι παρά μια συνεχής ροή πρώτων υλών, ένα μέσο παραγωγής αγαθών, και η ανθρώπινη φύση είναι η πηγή της εργασίας που πρέπει να εκμεταλλευτεί για να βγάλει από τα χρήματα περισσότερα χρήματα. Καθετί υλικό, καθετί φυσικό, καθετί έμβιο είναι στην υπηρεσία της παραγωγής μιας κοινωνικής σχέσης –αξίας, χρήματος, κεφαλαίου– που έχει γίνει αυτόνομη και πρέπει διαρκώς να παραβιάζει τα όρια της ζωής.

Αλλά ο καπιταλισμός είναι σύστημα γεμάτο αντιφάσεις. Κάθε φορά που προσπαθεί να τις ξεπεράσει, απλώς αναβάλλει και οξύνει την επόμενη κρίση. Η κοινωνική και υγειονομική κρίση που δημιουργείται από την επέκταση του κορωνοϊού συμπυκνώνει όλες τις αντιφάσεις και εκφράζει τη σαπίλα των κοινωνικών σχέσεων που βασίζονται στην αξία, την ατομική ιδιοκτησία και το κράτος: Συμπυκνώνει την ιστορική τους εξάντληση.

Καθώς το σύστημα αυτό εξελίσσεται, ο ανταγωνισμός μεταξύ των καπιταλιστών οδηγεί στην τεχνολογική και επιστημονική ανάπτυξη και σε μια παραγωγή ολοένα και περισσότερο κοινωνική. *Η παραγωγή εξαρτάται όλο και λιγότερο από το άτομο και όλο και περισσότερο από την κοινωνία.* Εξαρτάται όλο και λιγότερο από την τοπική παραγωγή, που έχει ρίζες σε μια συγκεκριμένη περιοχή, και γίνεται ολοένα και πιο παγκόσμια. Εξαρτάται επίσης όλο και λιγότερο από την ατομική και άμεση προσπάθεια, και περισσότερο από τις γνώσεις που συσσωρεύονται σε όλη την ιστορία και εφαρμόζονται στην παραγωγή. Τα κάνει όλα αυτά, ωστόσο, διατηρώντας παράλληλα και τις δικές της ιδιαίτερες κατηγορίες: Παρ' όλο που η παραγωγή είναι όλο και πιο κοινωνική, το προϊόν της εργασίας παραμένει ατομική ιδιοκτησία. Και όχι μόνον αυτό: το προϊόν της εργασίας είναι εμπόρευμα, δηλαδή ατομική ιδιοκτησία που προορίζεται για ανταλλαγή με άλλα εμπορεύματα. Η ανταλλαγή αυτή καθίσταται δυνατή από το γεγονός ότι και τα δύο προϊόντα περιέχουν την ίδια αξία, την ίδια ποσότητα αφηρημένης εργασίας. Αυτή η λογική, που διατρέχει τις βασικές κατηγορίες του κεφαλαίου, τίθεται υπό αμφισβήτηση από την ανάπτυξη του ίδιου του καπιταλισμού, ο οποίος μειώνει το ποσό της ζωντανής εργασίας που απαιτείται από κάθε αγαθό. Αυτοματοποίηση της παραγωγής, μείωση της εργασίας, απώλεια κερδών που οι καπιταλιστές μπορούν να αποκτήσουν από την εκμετάλλευση αυτής της εργασίας, όλα αυτά σημαίνουν, πολύ απλά, κρίση της αξίας.

Αυτή η βαθιά αντίφαση ανάμεσα στην κοινωνική παραγωγή και την ιδιωτική οικειοποίηση γίνεται σαφέστερη σε μια σειρά άλλων παράγωγων αντιφάσεων. Μία από αυτές, που αναπτύξαμε εκτενέστερα παλαιότερα, αφορά τον ρόλο της γης στην αποδυνάμωση της αξίας ως κοινωνικής σχέσης. Η ανάπτυξη του Κεφαλαίου τείνει να δημιουργήσει ολοένα

και μεγαλύτερη ζήτηση γης, γεγονός που προκαλεί ιστορικά την αύξηση της γαιοπροσόδου. Αυτό είναι λογικό: όσο αυξάνεται η παραγωγικότητα, τόσο περισσότερο μειώνεται η ποσότητα της αξίας ανά μονάδα προϊόντος και επομένως πρέπει να παραχθούν περισσότερα εμπορεύματα για να εξαχθούν τα ίδια κέρδη όπως και πριν. Καθώς υπάρχουν όλο και λιγότεροι εργαζόμενοι στο εργοστάσιο και περισσότερα ρομπότ, πρέπει να παραχθεί μεγαλύτερος όγκος πρώτων υλών και ενεργειακών πόρων. Η ζήτηση για γη, συνεπώς, αυξάνεται: η μεταλλευτική βιομηχανία, η αποδάσωση, η εντατική εξόρυξη ορυκτών καυσίμων είναι οι αναμενόμενες συνέπειες αυτής της δυναμικής. Από την άλλη πλευρά, η συγκέντρωση κεφαλαίου οδηγεί με τη σειρά της σε συγκεντρώσεις μεγάλων μαζών εργατικού δυναμικού στις πόλεις, γεγονός που ωθεί μονίμως στην αύξηση των τιμών στέγασης. Εξού και η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης στις μητροπόλεις, ο υπερπληθυσμός, η ρύπανση, το ενοίκιο που τρώει όλο και μεγαλύτερο μέρος του μισθού, η εργάσιμη ημέρα που παρατείνεται απεριόριστα με τις μεταφορές.

Η γεωργία και η κτηνοτροφία βρίσκονται επικεφαλής του ανταγωνισμού με τους δύο μεγάλους ανταγωνιστές για τον έλεγχο της γης: τον τομέα που συνδέεται με το αστικό εισόδημα και εκείνον που συνδέεται με την εξόρυξη πρώτων υλών και την ενέργεια. Εάν οι αγροτικές ή κτηνοτροφικές δραστηριότητες βρίσκονται στα περιχώρα της πόλης, ίσως το αγροτεμάχιό τους να είναι πιο επικερδές για την κατασκευή ενός κτιρίου κατοικιών ή μίας βιομηχανικής ζώνης, επειδή μπορεί να εξυπηρετείται λόγω της εγγύτητάς του με τη μητρόπολη. Εάν είναι πιο απομακρυσμένες, αλλά το μερίδιο γης τους περιέχει χρήσιμα και υψηλής ζήτησης ορυκτά για την παραγωγή εμπορευμάτων ή, ακόμα χειρότερα, κάποιο απόθεμα υδρογονανθράκων, δεν θα μπορούν να πραγματοποιηθούν σε εκείνη τη γη που το κεφάλαιο χρησιμοποιεί για πιο επικερδείς σκοπούς.¹ Αν θέλουν να παραμείνουν στη θέση τους και να συνεχίσουν να πληρώνουν το ενοίκιο, θα πρέπει να αυξήσουν την παραγωγικότητα, όπως κάνουν οι βιομηχανικοί καπιταλιστές. Έχουν επίσης το κίνητρο της αδιάλειπτης αύξησης των κατοίκων της μεγαλούπολης που πρέπει να θρέψουν. Η αγροβιομηχανία είναι η λογική συνέπεια αυτής της δυναμικής: Μόνον η αύξηση της παραγωγικότητας, η χρήση αυτόματων μηχανών, οι μονοκαλλιέργειες, η αυξανόμενη χρήση χημικών ουσιών – λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων στη γεωργία, φαρμάκων για τα ζώα – ακόμη και η γενετική τροποποίηση φυτών και ζώων, μπορεί να παράγει αρκετό κέρδος σε ένα ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο το ενοίκιο της γης αυξάνεται συνεχώς.

Όλα αυτά είναι απαραίτητα για να αντιληφθούμε το πλαίσιο του συναγερμού της πανδημίας. Όπως εξηγούν πολύ καλά οι σύντροφοι της συλλογικότητας Chuang, ο κορωναιϊός δεν είναι φυσικό γεγονός ξένο προς τις καπιταλιστικές σχέσεις. Επειδή δεν αφορά μόνο την παγκοσμιοποίηση, δηλαδή τις εκθετικές δυνατότητες εξάπλωσης ενός ιού. Ο ίδιος ο τρόπος με τον οποίο παράγεται το Κεφάλαιο ενθαρρύνει την εμφάνιση πανδημιών.

Πρώτον, προκειμένου να καταστούν η γεωργία και η κτηνοτροφία πιο κερδοφόρες, είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν πολύ πιο εντατικές, πολύ πιο επιθετικές για τον φυσικό μεταβολισμό μορφές παραγωγής. Το ότι στοιβάζονται πολλά μέλη του ίδιου είδους – χοίροι, για παράδειγμα, μία από τις πιθανές πηγές του COVID-19 και αποδεδειγμένα η πηγή της γρίπης Α (H1N1) που εμφανίστηκε το 2009 στις Ηνωμένες Πολιτείες – σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, ο τρόπος ζωής τους, η τροφή τους και η μόνιμη χορήγηση φαρμάκων, όλ' αυτά εξασθενούν το ανοσοποιητικό τους σύστημα. Δεν υπάρχει ανοχή στο

μικρό οικοσύστημα που συγκροτεί ένας πολύ μεγάλος πληθυσμός του ίδιου είδους, ανοσολογικώς υπονομευμένος και στοιβαγμένος σε περιορισμένο χώρο. Επιπλέον, το οικοσύστημα αυτό αποτελεί πρόσφορο έδαφος για τη φυσική επιλογή των πιο μεταδοτικών και μολυσματικών ιών. Ακόμη περισσότερο, όταν ο εν λόγω πληθυσμός έχει υψηλό ποσοστό θνησιμότητας, όπως συμβαίνει στα σφαγεία, και με δεδομένο επίσης ότι η ταχύτητα με την οποία μπορεί να μεταδοθεί ο ιός καθορίζει τη δυνατότητα επιβίωσής του. Είναι θέμα χρόνου ένας από αυτούς τους ιούς να μεταδοθεί και να επιβιώσει σε ξενιστές άλλων ειδών: ένα ανθρώπινο ον για παράδειγμα.

Τώρα ας υποθέσουμε ότι αυτό το ανθρώπινο ον είναι προλετάριος και ζει, όπως οι χοίροι στο παράδειμά μας, σε ένα ανθυγιεινό σπίτι με την υπόλοιπη οικογένειά του, στοιβάζεται σε ένα τρένο ή ένα λεωφορείο για να πάει στη δουλειά όπου εν ώρα αιχμής δυσκολεύεται να αναπνεύσει, και έχει ανοσοποιητικό σύστημα εξασθενημένο από την κόπωση, την κακή ποιότητα τροφίμων, τη ρύπανση του αέρα και των υδάτων. Η συνεχής αύξηση των τιμών των κατοικιών και των μεταφορών, η ολοένα και πιο επισφαλής εργασία, η κακή διατροφή, με άλλα λόγια ο νόμος της αυξανόμενης δυστυχίας που προκαλεί το κεφάλαιο, καθιστούν το είδος μας ελάχιστα ανθεκτικό.

Επίσης, η αναζήτηση μεγαλύτερης κερδοφορίας και ανταγωνιστικότητας της αγροβιομηχανίας στην παγκόσμια αγορά έχει τις συνέπειές της στη διάδοση των επιδημιών. Για παράδειγμα, η επιδημία Εbola που εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δυτική Αφρική το 2014-2016, η οποία ακολούθησε την εισαγωγή μονοκαλλιέργειας για την παραγωγή φοινικέλαιου: ένα είδος φυτείας πολύ ελκυστικό για τις νυχτερίδες – την πηγή του στελέχους που προκάλεσε την επιδημία. Η αποψίλωση της ζούγκλας, χάρη όχι μόνο στην αγροβιομηχανική εκμετάλλευση αλλά και στην υλοτομία και τις μεγάλης κλίμακας εξορύξεις, αναγκάζει πολλά ζωικά είδη –και μερικούς ανθρώπινους πληθυσμούς– να προχωρήσουν βαθύτερα στη ζούγκλα ή να μετακινηθούν στις παρυφές της, εκθέτοντας τον εαυτό τους σε φορείς του ιού όπως νυχτερίδες (Ebola), κουνούπια (Zika) και άλλους φορείς των παθογόνων που προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες που επιβάλλει η αγροβιομηχανία. Επιπλέον, η αποδάσωση μειώνει τη βιοποικιλότητα που καθιστά τη ζούγκλα εμπόδιο στις αλυσίδες μεταφοράς παθογόνων οργανισμών.

Αν και η πιο πιθανή πηγή του κορωνοϊού είναι το κυνήγι και η αγοραπωλησία άγριων ζώων στην αγορά Χουνάν της πόλης Γουχάν, αυτό δεν είναι ασύνδετο από τη διαδικασία που περιγράφεται παραπάνω. Καθώς η κτηνοτροφία και η βιομηχανική γεωργία εξαπλώνονται, ωθούν τους εμπόρους-κυνηγούς άγριας τροφής να διεισδύσουν βαθύτερα στη ζούγκλα για να εξασφαλίσουν τα εμπορεύματά τους, αυξάνοντας τις πιθανότητες μόλυνσης με νέους παθογόνους οργανισμούς και, ως εκ τούτου, τις πιθανότητες εξάπλωσής τους στις μεγάλες πόλεις.

Ο γυμνός βασιλιάς

Ο βασιλιάς είναι γυμνός – τον αποκάλυψε ο κορωνοϊός: Οι αντιφάσεις του κεφαλαίου φανερώνονται (και τις υφιστάμεθα) σε όλη τους τη βιαιότητα. Και ο καπιταλισμός είναι ανίκανος να διαχειριστεί την καταστροφή που προκύπτει από αυτές τις αντιφάσεις, επειδή μπορεί μόνο να τις αποφύγει προσωρινά, για να επανέλθουν δριμύτερες.

Για να διακρίνουμε αυτή τη δυναμική, εγγενή στην ιστορία του καπιταλισμού, ας στρέψουμε το βλέμμα μας στην τεχνολογία. Οι εφαρμογές της τεχνοεπιστημονικής γνώσης στην παραγωγή είναι ίσως το πιο κρίσιμο χαρακτηριστικό του συστήματος. Η τεχνολογία χρησιμοποιείται για την αύξηση της παραγωγικότητας, προκειμένου να αποκομίσει κέρδος άνω του εκάστοτε μέσου όρου, έτσι ώστε η εταιρεία που παράγει περισσότερα αγαθά από ό,τι οι ανταγωνιστές της στον ίδιο χρόνο εργασίας μπορεί να επιλέξει μεταξύ της ελαφράς μείωσης της τιμής των αγαθών για να κερδίσει μερίδιο στην αγορά ή της διατήρησης της τιμής για να κερδίσει λίγο περισσότερα χρήματα.

Αναμφίβολα, μόλις οι ανταγωνιστές τους εφαρμόσουν παρόμοιες βελτιώσεις και όλοι έχουν το ίδιο επίπεδο παραγωγικότητας, οι καπιταλιστές θεωρούν ότι, αντί να αποκομίζουν κέρδη, έχουν ακόμα λιγότερα κέρδη από πριν, επειδή έχουν περισσότερα αγαθά για να διαθέσουν στην αγορά –αφού ο ανταγωνισμός μειώνει τις τιμές– και αναλογικά λιγότερους εργαζόμενους να εκμεταλλευτούν. Με άλλα λόγια, αυτό που είχε αρχικά παρουσιαστεί ως λύση, η εφαρμογή της τεχνολογίας για την αύξηση της παραγωγικότητας, γρήγορα έγινε το πρόβλημα. Αυτή είναι η εγγενής, δομική λογική του καπιταλισμού.

Η ανάπτυξη της ιατρικής και της φαρμακολογίας ακολουθεί την ίδια πορεία. Από τις απαρχές του, ο καπιταλισμός δεν μπορεί να αποφύγει να αρρωσταίνει τον πληθυσμό. Μπορεί μόνο να προσπαθήσει να αναπτύξει ιατρική και φαρμακολογική γνώση για να κατανοήσει και να ελέγξει τις παθολογίες που ευνοεί. Ωστόσο, στο βαθμό που οι συνθήκες που μας κάνουν άρρωστους δεν εξαφανίζονται, αλλά επιπλέον αυξάνονται με την ολοένα και εντεινόμενη κρίση αυτού του συστήματος, ο ρόλος της ιατρικής αντιστρέφεται και μπορεί να λειτουργήσει και ως καύσιμο για νέες ασθένειες. Η χρήση αντιβιοτικών, όχι μόνο στο ανθρώπινο είδος αλλά και στην κτηνοτροφία, ενθαρρύνει την αντοχή των βακτηρίων και την εμφάνιση στελεχών που είναι όλο και πιο δύσκολο να καταπολεμηθούν. Το ίδιο ισχύει και με τα αντιϊικά εμβόλια. Από τη μια πλευρά, τείνουν να εμφανίζονται καθυστερημένα και αναποτελεσματικά σε σχέση με την εμφάνιση των επιδημιών, δεδομένου ότι η ίδια η εμπορική λογική, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, τα βιομηχανικά μυστικά και οι διαπραγματεύσεις των φαρμακευτικών εταιρειών με το κράτος καθυστερούν την άμεση εφαρμογή τους στον μολυσμένο πληθυσμό. Από την άλλη πλευρά, η φυσική επιλογή προετοιμάζει τους ιούς να ξεπεράσουν αυτά τα εμπόδια, ευνοώντας την εμφάνιση νέων στελεχών για τα οποία δεν υπάρχουν ακόμη εμβόλια. Το πρόβλημα, συνεπώς, δεν βρίσκεται στην ανάπτυξη ιατρικών και φαρμακολογικών γνώσεων, αλλά στο ότι όσο εξακολουθούν να κυριαρχούν κοινωνικές σχέσεις που παράγουν μονίμως ασθένειες και διευκολύνουν την ταχεία ανάπτυξή τους, η γνώση αυτή θα ενθαρρύνει μόνο την εμφάνιση ολοένα και πιο μεταδοτικών μολυσματικών ιικών στελεχών.

Όπως ακριβώς με την τεχνολογική και ιατρική ανάπτυξη συγκαλύπτεται μια ισχυρή αντίφαση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, έτσι συγκαλύπτεται και η αντίφαση μεταξύ του εθνικού και του διεθνούς επιπέδου του ίδιου του κεφαλαίου.

Ο καπιταλισμός γεννήθηκε με πραγματικά παγκόσμιο χαρακτήρα. Κατά τα τέλη του Μεσαίωνα αναπτύχθηκαν εμπορικά δίκτυα μεγάλων αποστάσεων, που μαζί με τη νέα ώθηση που πρόσφερε η κατάκτηση της αμερικανικής ηπείρου, επέτρεψαν τη συσσώρευση τεράστιας μάζας εμπορικού και τοκογλυφικού κεφαλαίου. Αυτό θα χρησίμευε ως

εφαλτήριο για τις νέες σχέσεις που αναδύθηκαν με την προλεταριοποίηση της αγροτιάς και την επιβολή μισθωτής εργασίας στην Ευρώπη. Η πανούκλα που κατέστρεψε την ευρωπαϊκή ήπειρο τον 14ο αιώνα ήταν ακριβώς το αποτέλεσμα αυτής της παγκοσμιοποίησης του εμπορίου, αποτέλεσμα που έφεραν Ιταλοί έμποροι από την Κίνα. Λογικά, το ανοσοποιητικό σύστημα των πληθυσμών εκείνης της εποχής ήταν λιγότερο προετοιμασμένο να αντιμετωπίσει ασθένειες από άλλες περιοχές, και η εντατικοποίηση των δεσμών σε όλο τον κόσμο διευκόλυνε την επέκταση των επιδημιών σε τόση έκταση όση κάλυπταν τα εμπορικά δίκτυα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι επιδημίες που έφεραν οι άποικοι και ξεπάστρεψαν την πλειοψηφία του ιθαγενούς πληθυσμού σε μεγάλο μέρος της Αμερικής.

Αναμφίβολα, αυτά τα δίκτυα παγκόσμιου εμπορίου εξυπηρέτησαν, με τρόπο παράδοξο και αντιφατικό, τον σχηματισμό εθνικών αστικών τάξεων. Ο σχηματισμός αυτός ήταν παράλληλος με τη μακράιωνη προσπάθεια να δημιουργηθεί ενιαία εθνική αγορά, ενιαία εθνική γλώσσα, ένα μόνο κράτος – και μαζί με όλ' αυτά δύο αιώνες, όπου ο ένας πόλεμος διαδεχόταν τον άλλον, σε βαθμό μάλιστα που δεν υπήρξε καιρός ειρήνης στην Ευρώπη κατά τον 16ο και τον 17ο αιώνα. Ο παγκόσμιος χαρακτήρας του κεφαλαίου είναι αδιαχώριστος από την ιστορική εμφάνιση του έθνους και συγχρόνως από τον ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό μεταξύ των εθνών.

Αυτό το διπλό ταμπλό της μόνιμης αντίφασης, η σύσφιξη των δεσμών σε όλο τον κόσμο και οι εθνικές ρίζες του καπιταλισμού, εμφανίζεται σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια στην παρούσα κατάσταση με τον κορωναϊό. Αφενός, η παγκοσμιοποίηση επιτρέπει σε παθογόνους παράγοντες διαφορετικής προέλευσης να μεταναστεύσουν από τις πιο απομονωμένες άγριες περιοχές σε πληθυσμιακά κέντρα σε όλο τον κόσμο. Έτσι, για παράδειγμα, ο ιός Zika ανιχνεύθηκε το 1947 στη ζούγκλα της Ουγκάντας, από όπου πήρε το όνομά του, αλλά δεν εξαπλώθηκε μέχρι να αναπτυχθεί η παγκόσμια αγορά αγροτικών προϊόντων και να γίνει η Ουγκάντα ένας από τους βασικούς κρίκους της. Έτσι ο Zika έφτασε στα βόρεια της Βραζιλίας το 2015, όπου τη διάδοσή του βοήθησε χωρίς αμφιβολία η μονοκαλλιέργεια σόγιας, βαμβακιού και καλαμποκιού. Τη διάδοση του ιού βοηθά, παρεμπιπτόντως, και η κλιματική αλλαγή, άλλη μια συνέπεια των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων: το κουνούπι που μεταφέρει τον Zika και τον δάγκειο πυρετό –το κουνούπι-τίγρης στις δύο παραλλαγές του, *Aedes aegypti* και *Aedes albopictus*– έχει ήδη φτάσει σε περιοχές όπως η Ισπανία λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Επιπλέον, η διεθνοποίηση των καπιταλιστικών σχέσεων είναι εκθετική. Από την επιδημία του άλλου κορωναϊού, του SARS-CoV, από το 2002 έως το 2003 στην Κίνα και τη Νοτιοανατολική Ασία, ο αριθμός των πτήσεων από αυτές τις περιοχές σε ολόκληρο τον κόσμο έχει αυξηθεί δέκα φορές.

Έτσι, ο καπιταλισμός προωθεί την εμφάνιση νέων παθογόνων παραγόντων και ο διεθνής χαρακτήρας του τους εξαπλώνει γρήγορα. Και όμως δεν είναι σε θέση να τους διαχειριστεί. Στον ιμπεριαλιστικό ανταγωνισμό μεταξύ των κυρίαρχων δυνάμεων, δεν υπάρχει περιθώριο για διεθνή συντονισμό, αυτό που θα απαιτούσαν οι παγκόσμιες κοινωνικές σχέσεις, και ακόμη λιγότερο για συντονισμό που ήδη απαιτεί αυτή η πανδημία. Ο εγγενώς εθνικός χαρακτήρας του κεφαλαίου, όσο παγκοσμιοποιημένος και να είναι, σημαίνει ότι τα εθνικά συμφέροντα στο πλαίσιο του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού επικρατούν έναντι κάθε είδους διεθνούς αντίληψης για τον έλεγχο του ιού. Το ότι η Κίνα, η Ιταλία ή η Ισπανία

καθυστέρησαν τη λήψη μέτρων έως την τελευταία στιγμή, όπως αργότερα και η Γαλλία, η Γερμανία ή οι Ηνωμένες Πολιτείες, οφείλεται ακριβώς στο ότι τα μέτρα που είναι απαραίτητα για την καταπολέμηση της πανδημίας συνίστανται στην καραντίνα των προσβεβλημένων και στη μερική διακοπή της παραγωγής και της διανομής αγαθών. Εν μέσω μιας οικονομικής κρίσης που μόλις ξέσπασε, εν μέσω ενός εμπορικού πολέμου μεταξύ Κίνας και Ηνωμένων Πολιτειών και κατά τη διάρκεια μιας βιομηχανικής ύφεσης εδώ και δύο χρόνια, η διακοπή της παραγωγής είναι ανεπίτρεπτη. Η λογική απόφαση των αξιωματούχων του κεφαλαίου ήταν να θυσιάσουν την υγεία και κάποιες ζωές από το μεταβλητό κεφάλαιο –ανθρώπινες υπάρξεις, προλετάριους– προκειμένου να αντισταθούν στην οικονομική πίεση λίγο περισσότερο και να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στην παγκόσμια αγορά. Το γεγονός ότι αυτό τελικά αποδείχθηκε όχι μόνο αναποτελεσματικό αλλά και αντιπαραγωγικό δεν ακυρώνει τη λογική της αρχικής αυτής απόφασης: δεν μπορούμε να περιμένουμε διεθνή φιλανθρωπία από μια εθνική αστική τάξη που ενδιαφέρεται μόνο για τα σκαμπανεβάσματα του δικού της ΑΕΠ. Τη φιλανθρωπία τις την αναλάβουν οι αγορεύσεις των εκπροσώπων των Ηνωμένων Εθνών.

Και η μεγάλη αντίφαση που έχει αναδείξει ο κορωναϊός είναι αυτή του ΑΕΠ, του πλούτου που βασίζεται σε πλασματικό κεφάλαιο, μιας ύφεσης που συνεχώς αναβάλλεται χάρη στις ενέσεις ρευστότητας χωρίς κανένα υλικό υπόβαθρο στο παρόν.

Ο κορωναϊός έχει δείξει ότι ο βασιλιάς είναι γυμνός και έχει αποδείξει ότι ποτέ δεν βγήκαμε πραγματικά από την κρίση του 2008. Η ελάχιστη ανάπτυξη, η επακόλουθη στασιμότητα και η βιομηχανική ύφεση των τελευταίων δέκα ετών δεν ήταν τίποτα περισσότερο από τη μόλις αντιληπτή απόκριση ενός σώματος σε κώμα, ενός σώματος που επιζούσε μόνον χάρη στη διαρκή δημιουργία πλασματικού κεφαλαίου. Όπως εξηγήσαμε προηγουμένως, ο καπιταλισμός βασίζεται στην εκμετάλλευση της αφηρημένης εργασίας, χωρίς την οποία δεν μπορεί να αποκομίσει κέρδη, αλλά την ίδια στιγμή, λόγω της ίδιας του της δυναμικής, ωθείται όλο και περισσότερο να ελαχιστοποιήσει την εργασία στην παραγωγική διαδικασία. Αυτή η πολύ ισχυρή αντίφαση, αυτή η διαρθρωτική αντίφαση που διαπερνά τις πιο θεμελιώδεις κατηγορίες του καπιταλισμού, δεν μπορεί να ξεπεραστεί παρά μόνο με τη μετάθεσή της για αργότερα (που χειροτερεύει τα πράγματα) μέσω της πίστωσης, δηλαδή με την προσδοκία πως η μηχανή θα συνεχίσει να τροφοδοτείται στο παρόν από τα μελλοντικά κέρδη. Οι εταιρείες της «πραγματικής οικονομίας» δεν έχουν άλλο τρόπο επιβίωσης παρά μόνο τη συνεχή φυγή προς τα εμπρός, την εξασφάλιση πίστωσης και τη διατήρηση των χρηματοπιστωτικών μετοχών σε υψηλές τιμές.

Ο κορωναϊός δεν είναι η κρίση. Είναι απλά ο πυροκροτητής μιας δομικής αντίφασης που έχει αναδυθεί εδώ και δεκαετίες. Η λύση που έδωσαν οι κεντρικές τράπεζες των μεγάλων δυνάμεων για την κρίση του 2008 ήταν να συνεχίσουν τη φυγή προς τα εμπρός, χρησιμοποιώντας τα μόνα μέσα που διαθέτει σήμερα η αστική τάξη προκειμένου να αντιμετωπίσει την αποσύνθεση των ιδίων της των παραγωγικών σχέσεων: μαζικές εισροές ρευστότητας, δηλαδή φτηνή πίστωση βασισμένη σε πλασματικά κεφάλαια. Αυτό, βεβαίως, μόλις μετά δυσκολίας κατάφερε να διατηρήσει τη φούσκα, καθώς οι εταιρείες, ελλείψει πραγματικής κερδοφορίας, χρησιμοποίησαν τη ρευστότητα για να αγοράσουν τις δικές τους μετοχές προκειμένου να συνεχίσουν να δανείζονται. Έτσι, σήμερα το χρέος σε σχέση με το παγκόσμιο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν έχει αυξηθεί σχεδόν κατά το ένα τρίτο από το 2008. Ο κορωναϊός απλώς ήταν το χτύπημα που γκρέμισε ένα σπίτι από τραπουλόχαρτα.

Αντίθετα με ό,τι διακηρύσσει η σοσιαλδημοκρατία, σύμφωνα με την οποία βρεθήκαμε σε αυτήν την κατάσταση επειδή ο νεοφιλελευθερισμός άνοιξε τον δρόμο για την απληστία των κερδοσκόπων της Wall Street, η έκδοση πλασματικού κεφαλαίου –δηλαδή πιστώσεων που βασίζονται σε μελλοντικά κέρδη τα οποία ποτέ δεν θα έρθουν– είναι το απαραίτητο μέσο τεχνητής αναπνοής ενός συστήματος βασισμένου στην εργασία. Ενός συστήματος όμως, το οποίο ταυτοχρόνως, εξαιτίας της ανάπτυξης εξαιρετικά υψηλής παραγωγικότητας, έχει όλο και λιγότερη ανάγκη την εργασία για να παράγει πλούτο. Όπως εξηγήσαμε προηγουμένως, ο καπιταλισμός αναπτύσσει μια κοινωνική παραγωγή που συγκρούεται άμεσα με την ατομική ιδιοκτησία στην οποία βασίζεται η ανταλλαγή εμπορευμάτων. Ποτέ δεν ήμασταν τόσο μοναδικοί όσο τώρα. Ποτέ δεν ήμασταν τόσο συνδεδεμένοι όσο τώρα. Ποτέ η ανθρωπιά δεν είχε εκτιμηθεί τόσο ως τέτοια, δεν είχε καταστεί τόσο αναγκαία σε όλον τον κόσμο, ανεξάρτητα από γλώσσες, πολιτισμούς και εθνικά εμπόδια. Και αναμφίβολα ο καπιταλισμός, ο οποίος έχει οικοδομήσει τον παγκόσμιο χαρακτήρα των ανθρώπινων σχέσεων μας, μπορεί να τον αντιμετωπίσει μόνον επιβεβαιώνοντας το έθνος και το εμπόρευμα και αρνούμενος την ανθρωπινότητά μας – μπορεί να προσεγγίσει τη συγκρότηση της ανθρώπινης κοινότητάς μας μόνον μέσω της λογικής της καταστροφής: της καταστροφής μας ως είδους.

Εμείς και ο Hobbes

Μια εβδομάδα πριν από τη συγγραφή αυτού του κειμένου, ανακοινώθηκε στην Ισπανία η κατάσταση συναγερμού, καραντίνας και απομόνωσης όλων μας, με εξαίρεση αυτούς που πρόκειται να πουλήσουμε την εργασιακή μας δύναμη. Παρόμοια μέτρα είχαν ληφθεί στην Κίνα και την Ιταλία και τώρα λαμβάνονται και στη Γαλλία. Μόνοι, στο σπίτι μας, σε απόσταση ενός μέτρου από κάθε άτομο που συναντάμε στο δρόμο – η πραγματικότητα της καπιταλιστικής κοινωνίας καθίσταται ορατή: Μπορούμε να συσχετιστούμε με τους άλλους μόνο ως εμπορεύματα, όχι ως άνθρωποι. Ίσως η πιο χαρακτηριστική εικόνα είναι αυτή που αποτυπώνουν φωτογραφίες και βίντεο που κυκλοφόρησαν στα κοινωνικά δίκτυα στην αρχή της απομόνωσης: χιλιάδες άνθρωποι συσσωρευμένοι σε βαγόνια τρένων και μετρό μετακινούνται προς την εργασία τους, ενώ τα πάρκα και οι δρόμοι είναι κλειστοί σε όποιον δεν μπορεί να επιδείξει στα αστυνομικά περίπολα ένα έγγραφο με μια καλή δικαιολογία. Είμαστε εργαζόμενοι, όχι άνθρωποι – το κράτος είναι πολύ σαφές.

Σε αυτό το πλαίσιο, έχουμε δει να εμφανίζεται μια ψευδής διχοτόμηση με βάση τους δύο πόλους της καπιταλιστικής κοινωνίας: το κράτος και το άτομο. Πρώτα ήταν το άτομο, η μοριακή κοινωνική μονάδα του κεφαλαίου: Οι πρώτες φωνές που υψώθηκαν ενάντια στα μέτρα για την πανδημία ήταν του τύπου «ο σώζων εαυτόν σωθήτω», «ας σωθούν όσοι μπορούν» και «ας πεθάνουν οι γέροι», οι φωνές όσων κατηγορούσαν κάποιον επειδή έβηξε, επειδή έτρεξε, επειδή δούλεψε, επειδή δεν δούλεψε. Η πρώτη αντίδραση ήταν η αυθόρμητη ιδεολογία αυτής της κοινωνίας: Δεν μπορεί να ζητηθεί από μια κοινωνία που βασίζεται σε μεμονωμένα άτομα να μην ενεργούν ως τέτοια. Μπροστά στο χάος που επικράτησε στην κοινωνία, η εμφάνιση του κράτους προκάλεσε ανακούφιση. Κατάσταση συναγερμού, στρατιωτικοποίηση των δρόμων, έλεγχος των οδών επικοινωνίας και μεταφοράς, εκτός από αυτές που είναι απαραίτητες για την κυκλοφορία του εμπορεύματος – και ιδίως του εμπορεύματος εργασιακή δύναμη. Βλέποντας την αδυναμία του κόσμου να οργανωθεί συλλογικά ενώπιον της καταστροφής, το κράτος αποκαλύπτεται ως εργαλείο

κοινωνικής διαχείρισης.

Και δεν σταματάει εκεί. Μια κοινωνία απομονωμένων ατόμων χρειάζεται ένα κράτος για να την οργανώσει. Αλλά την οργανώνει αναπαράγοντας τις αιτίες της εξατομίκευσής μας: Αναπαράγει το κέρδος αντί για τη ζωή, το κεφάλαιο αντί για τις ανάγκες μας ως είδους. Επιστημονικά μοντέλα του Imperial College του Λονδίνου προβλέπουν 250.000 θανάτους στο Ηνωμένο Βασίλειο και έως 1,2 εκατομμύρια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι προβλέψεις σε παγκόσμιο επίπεδο, αν η πανδημία επεκταθεί στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, με πολύ πιο επισφαλείς ιατρικές υποδομές, μιλούν για θανάτους πολλών εκατομμυρίων. Η επιδημία του κορωνοϊού, ωστόσο, θα μπορούσε να είχε σταματήσει πολύ νωρίτερα. Αν τα κράτη που αποτέλεσαν το αρχικό επίκεντρο της πανδημίας είχαν ενεργήσει όπως έπρεπε: Αν για λίγες τουλάχιστον εβδομάδες είχαν βάλει τα κέρδη των επιχειρήσεων σε δεύτερη μοίρα, έναντι του κόστους εκατομμυρίων ζωών. Σε μια άλλη κοινωνία, που θα καθοριζόταν από τις ανάγκες μας, θα μπορούσαν να είχαν ληφθεί τα μέτρα χωρίς χρονοτριβή, θα μπορούσαν να ήταν ακριβή, προσαρμοσμένα στην κάθε περιοχή και με σύντομο χρονικό ορίζοντα. Αλλά αυτό δεν μπορεί να συμβεί στην κοινωνία που ζούμε.

Ο κορωνοϊός εκφράζει σε όλη τους την ωμότητα τις αντιφάσεις ενός συστήματος θανάτου. Από όλα αυτά που προσπαθήσαμε να περιγράψουμε εδώ, αυτό είναι το πιο σημαντικό: η αντιπαλότητα κεφαλαίου και ζωής. Αν ο καπιταλισμός αποσυντίθεται λόγω της ανικανότητάς του να αντιμετωπίσει τις δικές του αντιφάσεις, μόνο εμείς ως τάξη, ως διεθνής κοινότητα, ως είδος, μπορούμε να την τερματίσουμε. Δεν είναι θέμα πολιτισμού, συνείδησης, αλλά μια καθαρή υλική ανάγκη που μας ωθεί συλλογικά να αγωνιζόμαστε για τη ζωή, για τη ζωή μας μαζί, ενάντια στο κεφάλαιο.

Και ο χρόνος για να γίνει αυτό, αν και είναι μόνο η αρχή, έχει ήδη αρχίσει να μετράει. Πολλοί από εμάς βρισκόμαστε ήδη σε καραντίνα, αλλά δεν είμαστε απομονωμένοι, ούτε μόνοι. Προετοιμαζόμαστε. Όπως και οι σύντροφοι που έχουν ξεσηκωθεί στην Ιταλία και την Κίνα, όπως εκείνοι που αγωνίζονται εδώ και αρκετό καιρό στο Ιράν, στη Χιλή ή στο Χονγκ Κονγκ, πηγαίνουμε προς τη ΖΩΗ. Ο καπιταλισμός πεθαίνει, αλλά μόνο ως διεθνής τάξη, ως είδος, ως ανθρώπινη κοινότητα, μπορούμε να τον θάψουμε. Η επιδημία του κορωνοϊού έχει γκρεμίσει τον χάρτινο πύργο, έχει αποκαλύψει τη γύμνια του βασιλιά, αλλά μόνον εμείς μπορούμε να τον κάνουμε στάχτη.

Ομάδα Barbaria - Μάρτιος 2020

Δημοσιεύθηκε στις 23 Μαρτίου 2020. Πηγή:

<https://materialesxlaemancipacion.espivblogs.net/2020/03/23/las-pandemias-del-capital/>

¹ Η αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν λύει το πρόβλημα, το αντίθετο: οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας απαιτούν πολύ μεγαλύτερες επιφάνειες για να παράγουν χαμηλότερα επίπεδα ενέργειας.